

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
(поширені назва та назва вищого навчального закладу)

ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра економічної та соціальної географії і туризму

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Сучасні методологічні проблеми суспільної географії

Рівень вищої освіти	<i>третій освітньо-науковий</i>
Ступінь вищої освіти	<i>доктор філософії</i>
Галузь знань	<i>10 Природничі науки</i>
Спеціальність	<i>106 Географія</i>

Навчальна програма дисципліни «Сучасні методологічні проблеми суспільної географії» для PhD студентів геолого-географічного факультету за спеціальністю 106 «Географія».

Розробник: **Топчієв Олександр Григорович**, завідувач кафедри економічної та соціальної географії і туризму, д.г.н., професор.

Навчальна програма затверджена на засіданні кафедри економічної та соціальної географії і туризму

Протокол № 1 від 31 серпня 2017 р.

Завідувач кафедри

Топчієв О.Г.

Обговорено та рекомендовано до затвердження навчально-методичною комісією (НМК) геолого-географічного факультету:

Протокол № 1 від " 04 " 09.2017 р.

Голова НМК

(підпис)

Біланчук Я.М.
(прізвище та ініціали)

Вступ

Навчальна програма дисципліни «Сучасні методологічні проблеми суспільної географії» складена відповідно до освітніх програм підготовки докторів філософії спеціальності 106 *Географія*.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є сучасні теоретико-методологічні проблеми суспільної географії, загальна теорія і методологія науки, фахові методологічні прийоми і засоби.

Місце навчальної дисципліни в структурі освітнього процесу.

Дисципліна вводиться після або паралельно із засвоєнням дисциплін "Філософія науки та етика науковця", "Наукова проектна діяльність та інтелектуальна власність", "Історія, концепції та сучасні досягнення науки", "Студії з політичної географії та географічного країнознавства".

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Вихідні теоретико-методологічні положення суспільної географії.
2. Головні парадигми і напрями досліджень сучасної суспільної географії.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета:

- ознайомлення із сучасною методологією науки, сукупністю методологічних засобів науки взагалі та фахового напрямку зокрема, що створюють необхідне методологічне підґрунтя для здійснення фахової науково-дослідницької роботи, її презентації;

- ознайомлення з головними парадигмами та напрямками досліджень сучасної суспільної географії.

Завдання:

- 1) ознайомлення із сучасними методологічними концепціями, з основами методології наукового пізнання та з методикою наукових досліджень;
- 2) формування цілісного уявлення про науково-дослідницький процес, забезпеченні освоєння навичок формування і використання усвідомленої методологічної позиції наукового дослідження;
- 3) вдосконаленні вміння пошуку, добору й опрацювання наукової інформації, точного формулювання мети, завдань і висновків дослідження; застосування сучасних методологічних підходів і принципів до формування нового знання в суспільній географії;
- 4) ознайомлення з сучасним концептуально-понятійним апаратом та основними положеннями суспільної географії;
- 5) знайомство з головними парадигмами і концепціями суспільної географії;
- 6) ознайомлення з системою методів суспільної географії, їх класифікацією;
- 7) огляд нових суспільних запитів до географічної науки в умовах становлення державності України та її входження у європейське співтовариство;
- 8) огляд напрямів новітньої наукової революції та участі в ній географії;
- 9) дослідження наукознавчих проблем і прогнозування подальшого розвитку суспільної географії.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

КЗП.01 – здатність засвоювати фундаментальні знання про фізичну географію материків та океанів, регіональну економічну та соціальну географію, соціально-економічну географію України; географічні основи раціонального природокорис-тування й охорони природи;

- КЗП.03 – здатність засвоювати базові знання про проведення науково-дослідної діяльності, знання правових основ дослідницьких робіт і законодавства України в галузі економічної та соціальної географії;

- КЗП.06 - здатність засвоювати базові знання про регіональні економічні та соціальні відміни

- КСП.04 – здатність засвоювати поглиблені професійно-профільовані знання основних географічних процесів та явищ;

- КСП.11 - здатність застосовувати вміння роботи зі статистичними базами даних, збору, узагальнення та обробки статистичної інформації та її графічної візуалізації;

Кінцеві програмні результати навчання (РН), формуванню яких сприяє навчальна дисципліна:

- вміння використовувати отримані фундаментальні знання і практичні навички на всіх етапах виконання науково-дослідної роботи, включаючи пошук необхідної інформації, аналізувати загальні закономірності та регіональну диференціацію економічних і соціальних процесів, вміти давати оцінку сучасного суспільно-географічного положення України та її природно-ресурсного потенціалу безпосереднє виконання дослідів та обговорення отриманих результатів, формулювання теоретичних висновків;

- проводити просторовий аналіз суспільних явищ і процесів. Уміти виділяти ієрархічно структуровані підрозділи просторової організації суспільств;

- пояснювати процеси самоорганізації, саморозвитку самоуправління суспільних систем; володіти логікою збалансованої організації суспільства;

- аналізувати загальні закономірності та регіональну диференціацію економічних і соціальних процесів в Україні;

- вміти давати оцінку сучасного суспільно-географічного положення України та її природно-ресурсного потенціалу;

- знати особливості виникнення та поширення суспільно-географічних явищ та процесів.
- вміти проводити просторовий аналіз природних та суспільних явищ і процесів, їх тотальність.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен

знати:

- особливості науки, складові системи науки: наукову картину світу, ідеали і норми наукового дослідження, філософські засади наукового дослідження;
- методологічні особливості пізнання в сучасній науці;
- поняття наукового методу та методології, основні методи наукового дослідження (емпіричні, теоретичні, загальнонаукові); загальнонаукові методологічні принципи та їх зміни протягом розвитку науки, специфіку теорії та методології суспільної географії;
- характеристики відомих методологічних систем, головні сучасні методологічні концепції, застосування сучасних наукових методологічних принципів та концептуальних підходів;
- структуру наукових досліджень, методи емпіричного та теоретичного дослідження та форми наукового знання: поняття факту, ідеї, проблеми, гіпотези і теорії, методи та концептуальні підходи дослідження в суспільній географії;
- передові концепції, методи науково-дослідної та професійної діяльності;
- цільові настанови суспільно-географічних досліджень, базові поняття і категорії суспільної географії;
- основні концепції і наукові розробки суспільної географії;
- тенденції сучасних трансформацій суспільно-географічних досліджень.

вміти:

- розрізняти метод, методологію, методику; усвідомлювати багаторівневість методології науки, різноманітність конкретнауккових методологій, розуміти норми наукового дослідження як методологічні принципи; використовувати вимоги до наукової теорії як загальнонаукові методологічні принципи;
- користуватися сучасною системою базових понять і термінів суспільної географії;
- презентувати методологічні особливості суспільно-географічних досліджень, методологічні проблеми, які пов'язані зі специфікою суспільної географії; сучасні методології суспільно-географічних досліджень;
- використовувати теоретичні знання та практичні навички для моделювання та прогнозування суспільно-географічних процесів;
- аналізувати головні тенденції змін і трансформацій у методології суспільної географії.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин, що становить 3 кредити ЄКТС.

2.Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Вихідні теоретико-методологічні положення суспільної географії

Тема 1. Наукова теорія і методологія. Концептуально-понятійний апарат суспільної географії

Концептуальний зміст науки. Наукова теорія. Теоретичний рівень пізнання та його складові. Гіпотеза. Науковий закон. Концепція. Парадигма. Класифікація наук. Місце суспільної географії в системі наук.

Методологія наукового пізнання, її рівні. Філософська (загальнонаукова) методологія. Основні концепції та напрямки загальнонаукової методології. Конкретно-наукова методологія.

Категоріальний базис науки. Методологічний інструментарій досліджень. Методика та техніка досліджень. Рівні розвитку методології та методики.

Емпіричний та теоретичний рівні пізнання. Види емпіричних досліджень. Теоретичні об'єкти дослідження. Теоретичні конструкції.

Фундаментальні та прикладні дослідження. Методологія індуктивних та дедуктивних досліджень.

Система понять і термінів науки. Ознаки поняття. Зміст і обсяг понять. Терміни та вимоги до них.

Земна оболонка – єдиний і цілісний об'єкт географічної науки. Географічна оболонка - ландшафтна оболонка: ординація базових понять. Географічне середовище. Довкілля. Становлення поняття «ландшафтна оболонка Землі». Склад і будова ландшафтної оболонки. Проблеми формування єдиного теоретичного ядра географічної науки.

Тема 2. Предметна область суспільної географії.

Різноманітність підходів до розуміння загального об'єкту суспільної географії. Становлення і розвиток предметних представлень географічної науки. Система географічних наук. Географічний метод.

Розвиток поглядів про предмет вивчення суспільної географії. Етапи розвитку географічної науки та становлення суспільної географії. Формування української національної географії. Сучасні наукові географічні організації та центри.

Територія як унікальний та безальтернативний геогросторовий ресурс. Понятійно-концептуальна система «земна поверхня – територія – земля». Оцінка ємності території. Планування землекористування.

Змістовий модуль 2. Головні парадигми і напрями досліджень сучасної суспільної географії

Тема 3. Концепція територіальної організації суспільства.

Територіальна організація суспільства: зміст і функції поняття. Складові елементи територіальної організації суспільства – природні,

соціальні, економічні. Групи складових елементів і зв'язків, які формують територіальну організацію суспільства. Системно-структурна парадигма територіальної організації суспільства. Загальний зміст системно-структурної організації навколишнього світу. Системно-структурний підхід щодо територіальної організації суспільства. Покомпонентний склад територіальної організації суспільства в залежності від рівнів організації життєдіяльності суспільства. Зміст і функції понять «територіальна система», «геосистема», «територіальна структура», «геоструктура». Основні типи територіальних структур. Концепція територіальних структур. Генеральна схема планування території України – реалізація концепції територіальної організації суспільства.

Тема 4. Географічне ресурсознавство.

Напрями географічних досліджень природних ресурсів. Проблеми класифікації природних ресурсів. Антропогенно-техногенні навантаження на природне середовище. Концепція каркасів антропогенно-техногенних навантажень. Нормативно - правова база природокористування в Україні.

Географічні концепції взаємодії суспільства і природи. Концепція середовищезнавства. Іntenціональна парадигма у географії. Геоінформаційна парадигма. Концепція сталого розвитку. Структурна перебудова світового господарства. Нова наукова картина світу.

3.Рекомендована література

Основна

1. Вступ до фаху: географія і суспільство. Навч. посіб. / І.В. Гукалова, Д.С. Мальчикова. Стереотип. вид. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. – 268 с.
2. Голиков А.П. Вступ до економічної і соціальної географії: Підручник / А.П. Голиков, Я. Б.Олійник, А. В.Степаненко. – К.: Либідь, 1996. – 316 с.

3. Добронравова І.С. Філософія та методологія науки. Підручник для університетів / І.С. Добронравова, Л.І. Сидоренко. - Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. – 223 с.
4. Жупанський Я. І. Словник термінів і понять з географії / Я. І. Жупанський. – Чернівці: Технодрук, 2006. – 192 с.
5. Національний атлас України / НАН України, Інститут географії, Державна служба геодезії, картографії та кадастру; голов. ред. Л. Г. Руденко; голова ред. кол. Б. Є. Патон. — К. : ДНВП «Картографія», 2007. — 435 с.
6. Немец Л. Н. Устойчивое развитие: социально-географические аспекты (на примере Украины): Монография / Л. Н. Немец. – Х.: Фактор, 2003. – 383 с.
7. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії: Навчальний посібник / М.Д. Пістун – К.: Вища школа, 1996. – 231 с.
8. Топчієв О.Г. Методологічні засади географії: підручник / О.Г. Топчієв, Д.С. Мальчикова та ін. – Одеса: Одеський національний університет ім.І.І.Мечникова, 2019. – 352 с.
9. Топчієв О.Г. Методологічні основи географії: Ландшафтна оболонка землі. Довкілля. [навч.посіб.] / О. Г. Топчієв, Д.С. Мальчикова, І.О. Пилипенко, В. В. Яворська. - Херсон: Гельветика, 2018. – 348 с.
10. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії: навч. посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2001. – 560 с.
11. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : навч. посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – 544 с.
12. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632с.
13. Топчієв О.Г. Терміни і поняття в економічній географії. / О. Г. Топчієв. – К.: Радянська школа, 1982. – 163 с.
14. Шаблій О. І. Основи суспільної географії: підручник / О. І. Шаблій. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 496 с.

15. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 744 с.
16. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії: підручник / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.

Додаткова

1. Баранский Н. Н. Научные принципы в географии / Н. Н. Баранский // Избранные труды. – М.: Лепсель, 1980. – 98 с.
2. Блій Г. де, Муллер П. Географія: світи, регіони, концепти / Пер. з англ.; Передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія. – К.: Либідь, 2004.–740 с.
3. Глобалізація світового господарства: геопросторових вимір: монографія / О. О. Любіцева [та ін.]. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. – 160 с.
4. Джонстон Р. География и географы. Очерк развития англо-американской социальной географии после 1945 г.: / Р. Джонстон ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1987. – 368 с.
5. Жупанський Я.І. Історія географії в Україні / Я.І. Жупанський. - Видання 2-ге. – К., 2006. – 276 с.
6. Корнус О.Г. Історична географія: навчальний посібник / О. Г. Корнус ; Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2013. – 156 с.
7. Луцишин П. В., Клімонт Д., Луцишин Н. П. Територіальна організація суспільства (основи теорії). – Луцьк: Вежа, 2001. – 334 с.
8. Мезенцев К. В. Проблеми та перспективи української суспільної географії XXI століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/2548348>
9. Мересте У.И. Современная география: вопросы теории / У.И. Мересте, С. Я. Ныммик. – М.: Мысль, 1984. – 296 с. 11. Мильков Ф. Н. Ландшафтная сфера Земли / Ф. Н. Мильков. М.: Мысль, 1970. – 234 с.

10. Навчання географії: Понятійно-термінологічний словник / В. М. Самойленко, Я. Б. Олійник, Л. П. Вішнікіна, І. О. Діброва. – К.: Ніка-центр, 2015. – 352 с.
11. Новітня українська суспільна географія. Хрестоматія. / Упорядник О. Шаблій. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 1008 с.
12. Паламарчук М.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії / М.М. Паламарчук, О.М. Паламарчук. – К.: Знання, 1998. – 415 с.
13. Поросенков Ю.В. История и методология географии / Ю.В. Поросенков, Н. И. Поросенкова. – Воронеж: Изд-во Воронеж, гос. ун-та, 1991. – 224 с.
14. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: У 3-х ч. / В. П. Руденко. – К.: ВД «Києво-Могилянська Академія». – Чернівці: Зелена Буковина, 1999. – 568 с
15. Саушкин Ю.Г. Географическая наука в прошлом, настоящем, будущем. / Ю. Г. Саушкин. – М.: Просвещение, 1980. – 269 с.
16. Саушкин Ю.Г. История и методология географической науки / Ю.Г. Саушкин. – М.: Издво Моск. гос. ун-та, 1976. – 423 с.
17. Саушкин Ю.Г. Экономическая география: история, теория, методы, практика / Ю.Г. Саушкин. – М.: Мысль, 1973. – 559 с.
18. Сюткін С.І. Географія населення: навчальний посібник / С.І. Сюткін; Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка. – Суми : СумДПУ, 2015. – 128 с.
19. Хорев Б.С. Территориальная организация общества / Б. С. Хорев. – М.: Мысль, 1981. – 320с.
20. Шаблій О.І. Математичні методи в соціально-економічній географії / О.І. Шаблій. – Львів, 1994. 27. Шевченко В.О.

Електронні інформаційні ресурси

1. Атлас даних Кноема [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://knoema.ru/atlas>
2. Географія і туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lgtinfo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=33&Itemid=47&lang=ru
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
4. Економічна та соціальна географія. Науковий журнал Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/fonds/univmag/poshuk.php3>
5. Мировая статистика [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.worldometers.info/ru>
6. Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.ua>.
7. Офіційний сайт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org>.
8. Програма розвитку ООН, звіти та інформація про людський розвиток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.undp.org>
9. Український географічний журнал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrgeojournal.org.ua/uk/view-archive>
10. Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/>
11. Dialogues in Human Geography [Electronic resource]. – Mode of access: <http://dhg.sagepub.com/content/3/1.toc>
12. Encyclopedia of World Problems and Human Potential [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.uia.be/world-problems-and-globalissues>.
13. Human Geography / Journal of Studies and Research in Human Geography [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.humangeographies.org.ro/>

14. National geographic – журнал [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ngm.nationalgeographic.com/> 15. World Bank [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.worldbank.org>.

15. Human Geography [Electronic resource]. – About.com <http://geography.about.com/od/culturalgeography/a/humangeography.htm>

4.Форма підсумкового контролю успішності навчання

1. Залік з виставленням оцінок за 100-бальною шкалою.
2. Контрольні тестові роботи за змістовими модулями.

5.Методи діагностики успішності навчання

Семінарські заняття, тестування, індивідуальне опитування, фронтальне опитування, контрольні роботи за змістовими модулями.